

پرسش مهم ما «انسان‌ها» برای چه آفریده شده‌ایم و «هدف» از زندگی ما در این جهان چیست؟

دست‌یافتن به پاسخ این پرسش مهم و حیاتی است

۱- در صورت ندانستن، ممکن است زندگی خود را صرف کارهایی کنیم که برای آن‌ها خلق نشده‌ایم. (از دست رفتن عمر)

۲- تا سرمایه‌ی عمر خود را اشتباه از دست ندهیم. (از دست رفتن سرمایه)

جهان هدفمند

- خداوند حکیم است **یعنی** هیچ کاری را بیهوده انجام نمی‌دهد، پس در خلقت موجودات جهان، هدفی وجود دارد.
- قرآن، آفرینش جهان را «حق» می‌داند و در آیات مختلف بر آن تأکید می‌کند.

موضوع آیه: هدفداری و هدفمندی و حق بودن آفرینش

دخان، ۳۸ و ۳۹

و ما خلقنا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
و ما بینهما لاعبین
و ما خلقناهما الا بالحق

و ما آسمان‌ها و زمین
و آنچه بین آن‌هاست را به بازیچه نیافریدیم،
آن‌ها را جز به حق خلق نکردیم.

پیام آیات

۱ خلقت جهان بر حق است، یعنی جهان و موجودات آن هدف دارند. (هدفداری خلقت)

۲ همه موجودات به سوی هدف حکیمانه‌ای در حرکت هستند.

۳ آفرینش بی‌هدف و عبث نیست زیرا خالق آن حکیم است. (نفی بی‌هدفی جهان)

نکته مهم «حق بودن» جهان یعنی «هدفمند بودن جهان»

انسان مانند دیگر موجودات قطعاً برای هدفی خلق شده است، اما هدف خلقت انسان با حیوانات و گیاهان متفاوت است.

تفاوت‌های چگونگی رسیدن به هدف در انسان و موجودات دیگر

۱- انسان خودش باید هدف از خلقت خودش را بشناسد، آن را انتخاب و به سوی آن حرکت کند. در حالی که گیاهان به صورت طبیعی و حیوانات به صورت غریزی به سوی هدف خود حرکت می‌کنند.

۲- انسان روحیه‌ای بی‌نهایت طلب دارد و با دستیابی به خواسته‌هایش، به دنبال خواسته‌های بیشتری است. در حالی که حیوانات و گیاهان هدف‌های محدودی دارند و وقتی به سرحدی از کمال و رشد برسند متوقف می‌شوند.

اختلاف در انتخاب هدف

تنوع هدف در انسان‌ها

← عده‌ای به دنبال پول و ثروت هستند.

← بعضی دنبال کشف اسرار جهان هستند.

← گروهی خدمت به خلق را دوست می‌دارند.

«منشأ» اختلاف و تفاوت در هدف ← بینش و نگرش خاص هر کس است، زیرا هر کس براساس شناخت خود از زندگی و ارزش‌های آن، هدف خودش را انتخاب می‌کند.

برای انتخاب صحیح هدف و دل‌بستن به هدف

← باید ارزش هدف‌ها را مشخص کنیم.

← متناسب با ارزش هدف‌ها به آن‌ها رتبه دهیم.

هدف

← اصلی: هدف‌های پایان‌ناپذیر و همیشگی مانند خیرخواهی برای دیگران

← فرعی: هدف‌ها و دل‌بستگی‌های پایان‌پذیر مانند مال و ثروت

پرتترین هدف

۱ هر کس درون خود در جست‌وجوی سرچشمه خوبی‌ها و زیبایی‌هاست.

۲ خداوند خالق همه کلمات و زیبایی‌هاست و هر کمال و خوبی از او سرچشمه می‌گیرد و در جهان گسترده می‌شود.

چون روح انسان بی‌نهایت‌طلب است و خوبی‌های بی‌پایان می‌خواهد (علت) شایسته است تنها خدا و بندگی او را به عنوان هدف نهایی انتخاب کند (معلول).

موضوع آیه: هدف آفرینش مخلوقات

ذاریات، ۵۶

﴿و ما خلقت الجنّ و الانس الا ليعبدون﴾ جنّ و انسان را نیافریدم، مگر این‌که مرا عبادت کنند.

پیام آیه

۱ هدف از آفرینش جن و انسان، بندگی و عبادت خداوند بیان شده است.

۲ منظور از بندگی فقط انجام اعمال عبادی نیست.

۳ براساس اسلام، هر عملی که برای کسب رضایت خداوند و براساس معیارهای دینی انجام شود «عبادت» است.

ارتباط رضایت خداوند «حَسَن فاعلی» و معیارهای دینی «حَسَن فعلی» نام دارند. (درس ۳ دوازدهم)

موضوع آیه: زندگی به خاطر خدا

انعام، ۱۶۲

﴿قل انّ صلاتی و نسکی

و زندگی و مرگ من برای خداست که

و محیای و مماتی لله

پروردگار جهانیان است.

ربّ العالمین﴾

پیام آیه

۱ کامل‌ترین تعبیر درباره «زندگی به خاطر خدا» در این آیه آمده است؛ یعنی «انجام تمام کارهای زندگی برای خدا».

۲ زندگی به خاطر خدا، انسان را شایسته لطف خدا و خوشبختی می‌کند.

۳ با انتخاب خداوند به عنوان هدف زندگی، بسیاری از مفاهیم زندگی معنی دیگری پیدا می‌کند.

اگر هدف و مقصد زندگی، خدا باشد

◀ همه مفاهیم کلیدی زندگی، مثل خوشحالی‌ها و ناراحتی‌ها، شکست‌ها و ... تعریف جدیدی پیدا می‌کند.

◀ شکست به معنی دور شدن از خدا و پیروزی به معنی نزدیک شدن به خداست.

◀ بندگی باعث می‌شود انسان شایسته لطف خداوند و رحمت ویژه او شود.

◀ انسان در دنیا و آخرت به زندگی سعادت‌مندانه می‌رسد.

یک تیر و چند نشان

کسانی که هدفی بالاتر از لذت‌های مادی ندارند

◀ به تعبیر قرآن به حیات دنیایی راضی شده‌اند و آرام گرفته‌اند.

◀ مصداق کسانی هستند که با ارزش‌ترین دارایی و سرمایه خود را صرف کارهای کم‌ارزش می‌کنند.

در مقابل، افراد زیرک می‌دانند که برخی هدف‌ها، هدف‌های دیگر و کوچک‌تر را دربر دارند. اگر به هدف بزرگ برسند، به هدف‌های کوچک‌تر هم دست پیدا کرده‌اند.

این افراد با انتخاب عبادت و بندگی خدا یک تیر و چند نشان زده‌اند

◀ ۱- از بهره‌های مادی زندگی استفاده درست می‌کنند.

◀ ۲- جان و دل خود را به خدا نزدیک می‌کنند.

◀ ۳- سرای آخرت خود را آباد می‌کنند.

مثال یک کوهنورد در مسیر رسیدن به قله، هم تندرست می‌شود و هم از مناظر زیبای طبیعت لذت می‌برد و هم استقامت خودش را افزایش می‌دهد.

موضوع آیه: یک تیر و چند نشان

نساء، ۱۳۴

﴿من كان يريد ثواب الدنيا﴾

هر کس نعمت و پاداش دنیا را بخواهد،

﴿فعد الله ثواب الدنيا والاخرة﴾

نعمت و پاداش دنیا و آخرت نزد خداست.

پیام آیه

۱ عبادت خدا دربردارنده اهداف دنیوی و اخروی است.

۲ تمام نعمت‌های دنیا و آخرت با عبادت خدا به دست می‌آید.

۳ هر چه قدر هدف انسان جامع‌تر باشد، هدف‌های بیشتری در آن جای می‌گیرد.

• هدف هر چه بزرگ‌تر باشد، همت بزرگ‌تر و اراده محکم‌تر می‌طلبند.

«ای دوست، شکر بهتر یا آن که شکر سازد؟»

خوبی قمر بهتر، یا آن که قمر سازد؟

«ای باغ تویی خوش‌تر یا گلشن و گل در تو؟»

یا آن که برآرد گل، صد نرگس تر سازد؟

«ای عقل تو به باشی در دانش و در بینش؟»

یا آن که به هر لحظه صد عقل و نظر سازد؟»

پیام ابیات

- این ابیات از لحاظ مفهومی با آیه ﴿من كان يريد ثواب الدنيا...﴾ تناسب معنایی دارند.
- مفهوم ابیات این است که با بندگی خداوند که برترین هدف است، انسان به اهداف کوچک تر دنیایی خود هم می‌رسد.

درس ۱ پر پرواز

- هدف از خلقت انسان از نگاه قرآن «عبودیت» است ← رشد و کمال انسان با گام برداشتن او در این مسیر است. اولین گام برای حرکت انسان در مسیر رستگاری، شناخت انسان است؛

یعنی شناخت

- ۱- سرمایه‌ها، توانایی‌ها و استعداد های انسان
- ۲- موانع حرکت انسان در مسیر عبودیت

نکته به همین دلیل «خودشناسی» سودمندترین دانش‌هاست.
سرمایه‌های انسان: خداوند برای انسان جایگاه ویژه‌ای قائل است:

نمونه‌هایی از جایگاه ویژه انسان

- ← نعمت‌های مادی و معنوی به انسان بخشیده است.
- ← انسان را گرامی داشته و کرامت بخشیده است.
- ← انسان را بر بسیار از مخلوقات برتری داده است.
- ← آنچه در آسمان‌ها و زمین است، برای انسان آفریده و توانایی بهره‌مندی از آن‌ها را به او داده است.

۱ قوه عقل

پروردگار به انسان نیرویی داده است تا

- ← با آن بیندیشد.
- ← مسیر درست زندگی را از راه‌های غلط را تشخیص دهد.
- ← حقایق را دریابد و از جهل و نادانی دور شود.

- اراده و اختیار:** خداوند انسان را مسئول سرنوشت خویش قرار داده است و راه رستگاری و شقاوت را به او نشان داده تا بتواند راه رستگاری را برگزیند و از شقاوت دوری کند.

موضوع: اختیار انسان

انسان، ۲

﴿أَنَا هِدْيَانَا السَّبِيلِ﴾
ما راه را به او نشان دادیم
﴿أَمَا شَاكِرًا وَّ أَمَا كَفُورًا﴾
یا سپاس‌گزار خواهد بود و یا ناسپاس.

پیام آیه

- خداوند راه سعادت و شقاوت را به ما نشان داده است.
- انسان با اختیار خود می‌تواند راه درست یا غلط را انتخاب کند و به این دلیل مسئول سرنوشت خویش است.

ارتباط انسان از طریق فرستادن پیامبران الهی هدایت شده است. (درس ۱ سال یازدهم)

۳ گرایش به نیکی‌ها و بیزاری از زشتی‌ها: خداوند در وجود انسان شناخت خیر و نیکی و گرایش به آن و شناخت بدی و زشتی و بیزاری از آن را قرار داده است.

انسان

◀ فضائلی چون صداقت، عزت نفس و عدالت را دوست دارد. (گرایش فطرت انسان به خوبی و نیکی)
◀ از دورویی، حقارت نفس، ریا و ظلم بیزار است. (بیزاری فطرت انسان از زشتی‌ها)

موضوع: گرایش فطری انسان به نیکی‌ها

شمس، ۷ و ۸

◀ و نفس و ما سواها
فالمهما فجورها و تقواها
سوگند به نفس و آن‌که سامانش بخشید
آن‌گاه بدکاری و تقوایش را به او الهام کرد.

پیام آیات

- ۱ خداوند گرایش به نیکی و بیزاری از بدی را در وجود انسان قرار داده است.
- ۲ خداوند، آفریننده و سامان‌بخش نفس انسان است و به آن سوگند یاد کرده است.
- ۳ نفس لوامه یا وجدان: گرایش به نیکی (علت) باعث می‌شود، انسان در مقابل گناه واکنش نشان دهد (معلول) و پس از آلودگی به گناه، خود را سرزنش و ملامت کند و در اندیشه جبران باشد. عامل درونی سرزنشگر انسان، نفس لوامه (سرزنش‌کننده) نامیده می‌شود.

موضوع: نفس لوامه، سرزنشگر درونی انسان

قیامت، ۲

◀ و لا اقسام بالنفس اللوامة
و سوگند به نفس ملامت‌کننده

پیام آیه

- ۱ خداوند نفس سرزنشگر درونی را برای جلوگیری از زشتی در وجود انسان قرار داده است.
- ۲ نام این نفس سرزنشگر، نفس لوامه است، زیرا انسان را ملامت (سرزنش) می‌کند.
- ۴ پیامبران الهی: در کنار سرمایه‌های درونی، خداوند پیامبران و پیشوایان پاک و دلسوزی را به همراه کتاب راهنما برای هدایت ما فرستاده است تا در پیمودن راه حق به ما کمک کنند.

سرمایه‌هایی در مسیر هدف

هماهنگی بین هدف و سرمایه

◀ هدف و مسیر هر کس با توانایی‌ها و سرمایه‌هایش هماهنگی دارد.
◀ با سرمایه اندک کارهای کوچک و با سرمایه زیاد کارهای بزرگ انجام می‌شود.
◀ انسان سرمایه‌های عظیمی (عقل، وجدان، راهنمایان الهی) دارد، پس هدف او به وسعت سرمایه‌هایش است.

مواع رسیدن به هدف

خداوند در کنار عوامل رشد و کمال عوامل سقوط و گناه را هم به انسان معرفی کرده است.

- ۱ نفس اماره: عاملی درونی است که انسان را به سوی لذت‌های زودگذر و دنیایی گناه دعوت می‌کند و از پیروی از عقل و وجدان باز می‌دارد. میل سرکش درون انسان نفس اماره یعنی فرمان‌دهنده به بدی‌ها نام دارد. حدیث علی رضی الله عنه در مورد نفس اماره: «دشمن‌ترین دشمن تو، همان نفسی است که درون توست.»

عوامل بیرونی است که

خود را برتر از انسان می‌داند.

سوگند خورده است که انسان را فریب دهد و از رسیدن به بهشت بازدارد.

کار شیطان وسوسه کردن و فریب دادن است. او تسلطی بر ما ندارد، بلکه ما به او اجازه وسوسه می‌دهیم. شیطان در روز قیامت به اهل جهنم می‌گوید:

۱ خداوند به شما وعده حق داد، ولی من به شما وعده‌ای دادم و خلاف آن عمل کردم. (فریب شیطان)

۲ من بر شما تسلطی نداشتم، فقط شما را به گناه دعوت کردم. (اختیار انسان)

۳ خودتان دعوت مرا پذیرفتید. (اختیار انسان)

۴ امروز خودتان را سرزنش کنید نه مرا. (اختیار انسان)

۵ نه من می‌توانم به شما کمکی کنم نه شما می‌توانید و مرا نجات دهید. (ناتوانی شیطان)

راه‌های فریب شیطان

۱- غافل کردن از خدا و یاد او

۲- زیبا و لذت‌بخش نشان دادن گناه

۳- سرگرم کردن به آرزوهای سراب‌گونه دنیایی

۴- ایجاد کینه و دشمنی میان مردم

راز رانده شدن شیطان

شیطان چون فرمان خدا را برای سجده بر انسان اطاعت نکرد، طرد شد.

موضوع: طرد شدن شیطان به خاطر انسان

حدیث رسول خدا ﷺ

«خداوند به انسان‌های گناهکار خطاب می‌کند: من به خاطر تو شیطان را طرد کردم اما تو او را دوست خود گرفتی و به اطاعت او درآمدی؟»

موضوع: نماز، برترین راه شکست شیطان

حدیث امام عصر عجل الله فرجه

«هیچ چیز مانند نماز بینی شیطان را به خاک نمی‌مالد.»

• بهترین راه شکست شیطان یاد خدا و نماز است.

درستل پنجره‌ای به روشنائی

ما برای استفاده از سرمایه‌های خود «فرصت» کمی داریم. فرصت انسان با مرگ تمام می‌شود.

پرسش مهم

چه سرانجامی در انتظار انسان است؟ (درک آینده انسان)

آیا واقعاً پس از امروز، فردایی در کار است؟ اگر وجود دارد، چگونه است؟

دو دیدگاه در مورد زندگی پس از مرگ

دیدگاه اول: اعتقاد به معاد

قرآن انسان را دارای دو بُعد می‌داند

◀ بُعد جسمانی

◀ بُعد روحانی

بعد روحانی	بعد جسمانی
۱- تجزیه و تحلیل نمی‌پذیرد و متلاشی نمی‌شود.	۱- مانند اجسام و مواد، در حال تغییر و دگرگونی است.
۲- پس از مرگ بدن باقی می‌ماند.	۲- سرانجام فرسوده و متلاشی می‌شود.
۳- آگاهی و حیات خود را از دست نمی‌دهد.	

عقیده پیامبران الهی در مورد مرگ،

◀ مرگ را پایان بخش دفتر زندگی نمی‌دانند.

◀ مرگ را غروبی برای جسم و تن انسان و طلوعی درخشان‌تر برای روح انسان می‌دانند.

◀ مرگ را پلی می‌دانند که آدمی را از یک مرحله هستی (دنیا) به هستی بالاتر (آخرت) منتقل می‌کند.

موضوع: دیدگاه پیامبران الهی در مورد مرگ

رسول خدا ﷺ فرمود:

◀ ۱- برای نابودی و فنا خلق نشده‌اید، بلکه برای بقا آفریده شده‌اید و با مرگ تنها از جهانی به جهان دیگر منتقل می‌شوید.

◀ ۲- باهوش‌ترین مؤمنان دو ویژگی دارند: ۱- فراوان به یاد مرگ هستند. ۲- بهتر از دیگران خود را برای آن آماده می‌کنند.

◀ ۳- الناس نیامَ فاذا ماتوا، انتبهوا: مردم [در این دنیا] در خواب‌اند، هنگامی که بمیرند، بیدار می‌شوند.

موضوع: دیدگاه پیامبران الهی و پیروان آنها در مورد مرگ

عنکبوت، ۶۴

﴿و ما هذه الحیاة الدنیا

ألا لهوٌ و لعبٌ

و انّ الدار الآخرة

لهی الحیوان

لو كانوا یعلمون﴾

این زندگی دنیا،

جز سرگرمی و بازی نیست

و سرای آخرت،

زندگی حقیقی است،

اگر می‌دانستند.

پیام‌آیه

۱ زندگی دنیا اگر بدون توجه به معاد باشد، چیزی جز سرگرمی و بازی (لهو و لعب) نیست.

۲ زندگی حقیقی و واقعی انسان در سرای آخرت شکل می‌گیرد.

۳ انسان‌ها اگر بدانند، ارزش آخرت از ارزش دنیا بسیار بالاتر است.

ارتباط این آیه شریفه با احادیث پیامبر گرامی اسلام ﷺ تناسب مفهومی دارد.

پیامدهای اعتقاد به معاد

۱ اولین پیامد اعتقاد به معاد، بیرون آمدن زندگی از بن بست و باز شدن پنجره امید و روشنایی به روی انسان است.

اثرات اولین پیامد اعتقاد به معاد در انسان

- انرژی فوق العاده و همت خستگی ناپذیر دارد.
- از کار خود لذت می برد.
- با تمام توان برای خدمت به خلق خدا می کوشد.
- می داند هیچ کار نیک او در آن جهان بی پاداش نمی ماند.
- می داند اگر به او ظمی شود و نتواند از ظالمان حق خود را بگیرد در جهان آخرت خداوند آنان را به سزای اعمالشان می رساند.

موضوع: اولین پیامد اعتقاد به معاد

مأثده، ۶۹

کسی که به خدا و روز قیامت ایمان بیاورد
و کار نیکو انجام دهد،
پس هیچ ترس و اندوهی نخواهد داشت.

﴿من آمن بالله و اليوم الآخر﴾

و عمل صالحاً

﴿فلا خوفٌ عليهم و لا هم يحزنون﴾

پیام آیه

۱ این آیه بیانگر اولین پیامد اعتقاد به معاد است. (خروج زندگی از بن بست و ایجاد شور و نشاط در زندگی)

۲ شرط زندگی بدون ترس و اندوه، ایمان به خدا و آخرت و انجام عمل صالح است.

۳ انجام عمل صالح، همان عبادت خداوند است که هدف زندگی انسان بر شمرده شده است. (درس ۱ سال دهم)

۴ دومین پیامد اعتقاد به معاد، «نترسیدن از مرگ» و «آمادگی برای فداکاری در راه خدا» است.

● خداپرستان حقیقی اگر چه در دنیا زندگی می کنند و زیبا هم زندگی می کنند، ولی دل به آن نمی سپرند پس مرگ را ناگوار نمی دانند.

● مرگ برای کسی ناگوار است که زندگی را محدود به دنیا می داند یا با کوله باری از گناه با مرگ مواجه می شود.

● نترسیدن خداپرستان از مرگ به معنای آرزوی مرگ نیست، بلکه مؤمنان از خدا عمر طولانی می خواهند که بیشتر عبادت و خدمت کنند تا به بهشت برسند.

نترسیدن از مرگ باعث می شود

- دفاع از حق و مظلوم و فداکاری در راه خدا آسان شود.
- شجاعت به مرحله عالی برسد.

اگر زندگی دنیا برای انسان های مؤمن به معاد، چیزی جز ذلت نباشد به استقبال شهادت می روند.

موضوع: دومین پیامد اعتقاد به معاد

۱ امام حسین علیه السلام در دو راهی ذلت و شهادت، شهادت را انتخاب کرد و فرمود:

«من مرگ را جز سعادت، و زندگی با ظالمان را جز ننگ و خواری نمی بینم.»

۲ امام حسین علیه السلام خطاب به یاران خود فرمود:

«مرگ چیزی نیست مگر پلی که شما را از ساحل سختی‌ها به ساحل سعادت و کرامت و بهشت‌های پهناور و نعمت‌های جاوید عبور می‌دهد. پس کدامیک از شما کراهت دارد که از زندان به قصر منتقل شود؟»

دیدگاه دوم: انکار معاد

گروهی وجود دنیای پس از مرگ را انکار می‌کنند. آنان برای انسان حقیقتی جز تن و جسم او قائل نیستند. از نظر آنان، با فرارسیدن مرگ پروندهٔ انسان برای همیشه بسته می‌شود.

در این دیدگاه

◀ مرگ پایان زندگی است.

◀ هر انسانی پس از مدتی زندگی در دنیا دفتر عمرش بسته می‌شود.

◀ انسان پس از مرگ رهسپار نیستی می‌شود.

موضوع: دیدگاه منکران معاد

جائیه، ۲۴

﴿ و قالوا ما هی

الآ حیاتنا الدّٰنیا

موت و نحیا

و ما یهلکنا الاّ الدّٰهر

و ما لهم بذلک من علم

ان هم الاّ یظنون﴾

[کافران] گفتند: زندگی و حیاتی

جز همین زندگی و حیات دنیایی ما نیست.

همواره [گروهی از ما] می‌میریم و [گروهی] زنده می‌شویم

و ما را فقط گذشت روزگار نابود می‌کند.

البته این سخن را از روی علم نمی‌گویند، بلکه

فقط ظن و خیال آنان است.

پیام‌آیه

- این آیه بیانگر دیدگاه منکران معاد و اعتقاد آنان در مورد زندگی پس از مرگ است. (دیدگاه دوم)
- منکران معاد تنها زندگی را زندگی در دنیا می‌دانند و پس از آن به معاد معتقد نیستند. (الآ حیاتنا الدّٰنیا)
- از دیدگاه آنان گذشت روزگار باعث مردن و نیستی انسان می‌شود. (و ما یهلکنا الاّ الدّٰهر)
- این عقیدهٔ باطل از روی گمان است و کافران هیچ‌گونه علم و آگاهی دربارهٔ آن ندارند.

پیامدهای انکار معاد

- با این دیدگاه انسانی که گرایش به جاودانگی دارد، زندگی چندروزهٔ دنیا برایش بی‌ارزش می‌شود.
- او دچار یأس و ناامیدی می‌شود و شادابی و نشاط را از دست می‌دهد.
- چنین انسانی برای تسکین خود در راه‌هایی قدم می‌گذارد که روزبه‌روز بر سرگردانی و یأس او می‌افزاید.
- گروهی نیز می‌کوشند با فراموش کردن مرگ، خود را به کاری سرگرم کنند تا آیندهٔ تلخ خود را فراموش کنند.

نکته این پیامدها شامل کسانی که معاد را قبول دارند اما این قبول داشتن به ایمان قلبی آن‌ها تبدیل نشده است نیز می‌شود. این افراد با فرورفتن در هوس‌ها، دنیا را معبود خود می‌دانند و از یاد آخرت غافل می‌شوند پس زندگی آن‌ها با منکران معاد فرقی ندارند.

- ◀ مرگ را گذرگاهی به سوی حیات برتر در جهان آخرت می‌دانند.
- ◀ ایمان به زندگی در جهان دیگر را در کنار توحید سرلوحه دعوت خود قرار داده‌اند.
- ◀ امکان وجود جهان دیگر را ثابت می‌کردند و استدلال‌های مختلفی برای ضرورت آن می‌آوردند.

در مقابل دعوت پیامبران

- ◀ گروهی به جهان آخرت ایمان آورده (دیدگاه اول)
- ◀ گروهی جهان آخرت را بعید دانسته و انکار کرده‌اند. (دیدگاه دوم)

دفع خطر احتمالی

یک قانون عقلی ← دفع خطر احتمالی، لازم است. انسان وقتی احساس می‌کند احتمال خطر یا خسارتی در میان است، سعی می‌کند جلوی خسارت احتمالی را بگیرد. حتی اگر شخص نامطمئنی اعلام خطر کند، انسان آن را نادیده نمی‌گیرد. قانون عقلی در مورد معاد

- ۱ پیامبران عاقل‌ترین و راستگوترین مردمان در طول تاریخ بوده‌اند.
- ۲ آن‌ها با قاطعیت کامل خبر از وقوع معاد داده و نسبت به آن هشدار داده‌اند.
- ۳ پیامبران پس از ایمان به خدا، ایمان به آخرت را مطرح کرده‌اند و آن را لازمه ایمان به خدا می‌دانند.
- ۴ در قرآن کریم پس از یکتاپرستی درباره هیچ موضوعی به اندازه معاد صحبت نشده است. با این مقدمات و طبق قانون «دفع خطر احتمالی»، نباید با بی‌توجهی از کنار خبر واقعه معاد بگذریم.

موضوع: حتمی بودن وعده معاد از سوی خداوند

نساء، ۸۷

﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
لَا رَيْبَ فِيهِ
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا﴾

خداوند کسی است که هیچ خدایی جز او نیست
او قطعاً شما را در روز قیامت جمع می‌کند
که شکی در [وقوع] آن نیست
و چه کسی در سخن از خدا راستگوتر است؟

پیام آیه

- ۱ در این آیه پس از تأکید بر توحید و یکتاپرستی، خبر از قطعی بودن معاد داده می‌شود.
- ۲ از دیدگاه قرآن، هیچ شکی در معاد نیست، پس باید به آن توجه کرد (دفع خطر احتمالی).
- ۳ چون خدا از همه راستگوتر است (علت)، پس سخن او در مورد معاد قطعی است (معلول).

استدلال در مورد وجود معاد

استدلال‌های اصلی قرآن در مورد معاد، دو دسته‌اند:

- ◀ استدلال در مورد امکان معاد که آن را چیزی بعید نمی‌داند.
- ◀ استدلال در مورد ضرورت معاد

نام استدلال	توضیح	آیه مرتب
۱- اشاره به پیدایش نخستین انسان	در برخی آیات قرآن، خداوند به منکران می‌گوید که: به پیدایش نخستین انسان توجه کنند. استدلال این است: همان‌گونه که خدا قادر است در ابتدا انسان را خلق کند، می‌تواند دوباره او را زنده کند.	موضوع: اثبات امکان معاد براساس پیدایش نخستین «و برای ما مثلی زد، در حالی که آفرینش نخستین خود را فراموش کرده بود، گفت: کیست که این استخوان‌های پوسیده را دوباره زنده کند؟ بگو همان خدایی که آن‌ها را برای نخستین بار آفرید و او به هر خلقتی داناست.»
۲- اشاره به نمونه‌هایی از زنده‌شدن مردگان	قرآن کریم برای این‌که امکان معاد را با توجه به قدرت خدا نشان دهد، ماجراهایی نقل می‌کند که در آن‌ها به ارادهٔ خداوند مردگانی زنده شده‌اند.	ماجرای غزیر نبی که یکی از پیامبران بنی اسرائیل بود؛ او به امر خداوند صد سال مُرد و دوباره زنده شد و زنده‌شدن الاغ خودش را هم دید.
۳- اشاره به نظام مرگ و زندگی در طبیعت	<ul style="list-style-type: none"> ● زندگی پس از مرگ به عنوان یک جریان رایج در جهان طبیعت معرفی شده است. ● کسانی که به معاد شک دارند، می‌توانند به جریان همیشگی مرگ و زندگی در طبیعت نگاه کنند. ● فرارسیدن بهار، رستاخیز طبیعت است که نمونه‌ای از رستاخیز عظیم می‌باشد. 	موضوع: اثبات امکان معاد براساس نظام مرگ و زندگی در طبیعت «خداست که باها را می‌فرستد تا ابر را برانگیزند. سپس آن‌ها را به سوی سرزمینی مرده برانیم و آن زمین مرده را بدان [وسیله] پس از مرگش زندگی بخشیدیم. زنده‌شدن قیامت نیز چنین است.»

استدلال‌های مربوط به ضرورت معاد

قرآن کریم نه تنها معاد را ممکن می‌داند بلکه

وقوع آن را امری ضروری می‌داند.

واقع نشدن آن را امری محال و ناروا می‌داند.

نام استدلال	توضیح	آیه مرتب
۱- حکمت الهی	<p>۱- حکیم کسی است که کارهایش هدفمند است و به نتایج درست و صحیح می‌رسد.</p> <p>۲- حکیم کار بیهوده نمی‌کند، چون کار عبث و بیهوده از جهل و نادانی سرچشمه می‌گیرد.</p> <p>۳- خداوند حکیم هر موجودی را برای هدف شایسته‌ای خلق می‌کند و امکانات رسیدن به آن هدف را به انسان عطا و او را هدایت می‌نماید.</p> <p>۴- اگر خدا درون موجودی تمایلی گذاشته است، پاسخ مناسب آن را هم پیش‌بینی کرده است.</p>	موضوع: ضرورت معاد براساس حکمت الهی ﴿ا فحسبتم اّما خلقناکم عبثاً و اّتکم الینا لا ترجعون﴾ ترجمه: آیا می‌پندارید شما را بیهوده و عبث آفریدیم و به سوی ما بازگردانده نمی‌شوید؟ پیام آیه ۱- معاد براساس حکمت الهی ضروری است. (استدلال عقلی) ۲- کافران می‌پندارند انسان بیهوده و عبث آفریده شده است.

نام استدلال	توضیح	آیه مرتبط
	<p>۵- انسان به بقا گرایش دارد و از نابودی گریزان است. انسان خواستار همه کمالات و زیبایی هاست و این خواستن حدی ندارد.</p> <p>۶- عمر انسان محدود است، پس خداوند حکیم باید آخرت را برای پاسخ به این گرایش‌های انسان در نظر بگیرد.</p> <p>۷- اگر جهان آخرت نباشد، تمام استعداد‌های انسان خاک می‌شود و این با حکمت خدا سازگار نیست.</p>	<p>۳- نوع سؤال آیه، استفهام انکاری است.</p> <p>۴- اگر معاد نباشد، خلقت انسان عبث و بیهوده خواهد بود.</p> <p>ارتباط: این آیه با آیه ﴿و ما خلقنا السموات و الارض و ما بینهما لاعین﴾ تناسب معنایی دارد. (درس ۱ سال دهم)</p>
۲- عدل الهی	<p>۱- عدل یکی از صفات الهی است. خداوند عادل است و جهان را بر عدل استوار ساخته است.</p> <p>۲- خداوند وعده داده است هر کس را به آنچه استحقاق دارد، برساند و حق کسی را ضایع نکند.</p> <p>۳- جهان مادی امکان تحقق وعده عدالت خداوند را ندارد:</p> <p>الف) پاداش بسیاری از اعمال، مثل شهادت در دنیا امکان پذیر نیست.</p> <p>ب) مجازات بسیاری از کسانی که به دیگران ستم کرده‌اند در این دنیا عملی نیست، مانند کسی که قتل مرتکب شده یا مانع رشد بسیاری از انسان‌ها شده است.</p> <p>۴- برای عادلانه‌بودن این نظام باید معاد باشد.</p>	<p>موضوع: ضرورت معاد براساس عدل الهی ﴿ام نجعل الذین آمنوا و عملوا الصالحات کالمفسدین فی الارض ام نجعل المتقین کالفجار﴾</p> <p>ترجمه: آیا ما آن‌ها را که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند با تباهکاران یکسان قرار خواهیم داد؟ آیا متقین را مانند ناپاکان و بدکاران قرار خواهیم داد؟</p> <p>پیام آیه</p> <p>۱- براساس عدل الهی، «برپایی قیامت» و وجود «معاد» ضروری است. (استدلال عقلی)</p> <p>۲- اگر معاد نباشد انسان‌های نیکوکار و بدکار به پاداش مناسب نمی‌رسند.</p> <p>۳- وجود معاد باعث می‌شود که بین اعمال بد و اعمال خوب و انسان‌های نیکوکار و انسان‌های بدکار تفاوت و تمایز باشد.</p>

درس ۵ منزلگاه بعد

سرنوشت انسان پس از مرگ

- ← آیا انسان بعد از مرگ به صورت مستقیم وارد جهان آخرت می‌شود؟
- ← اگر مرحله‌ای بعد از مرگ و قبل از قیامت وجود دارد، چه نام دارد و چه ویژگی‌هایی دارد؟

عالم برزخ

۱ قرآن کریم از وجود عالمی پس از مرگ به نام «برزخ» خبر می‌دهد.

۲ برزخ یعنی فاصله و حایل میان دو چیز (دنیا و قیامت).

◀ میان دنیا و آخرت قرار گرفته است.

◀ اگر انسان نیکوکار به آنجا برود، از لذت‌های آن برخوردار می‌شود. (تجسم اعمال)

◀ اگر انسان بدکار وارد برزخ شود، از رنج‌ها و عذاب آن ناراحت می‌شود. (تجسم اعمال)

موضوع: وجود برزخ و آگاهی روح پس از مرگ

مؤمنون، ۹۹ و ۱۰۰

﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ ﴾

قال ربّ ارجعون

لعلیٰ اعمل صالحاً

فیما ترکت

کَلَّا إِنَّهَا کَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا

و من ورائهم برزخٌ

الی یوم یبعثون ﴿

آن‌گاه که مرگ یکی از آن‌ها فرا رسد

می‌گوید: پروردگارا! مرا بازگردانید

باشد که عمل صالح انجام دهم؛

آن‌چه را در گذشته ترک کرده‌ام

هرگز! این سخنی است که او می‌گوید

و پیش روی آن‌ها برزخ و فاصله‌ای است

تا روزی که برانگیخته می‌شوند.

پیام آیات

۱ قرآن از وجود عالم برزخ پس از مرگ خبر می‌دهد که انسان‌ها تا برپایی قیامت در آن‌جا هستند.

۲ در برزخ، فعالیت جسم پایان می‌پذیرد ولی روح به حیات آگاهانه خویش ادامه می‌دهد.

۳ در عالم برزخ انسان چیزهایی را درک می‌کند که در دنیا نمی‌توانست درک کند، مثل گفت‌وگو با

فرشتگان الهی. (افزایش آگاهی انسان)

۴ بدکاران پس از ورود به برزخ نقصان اعمال خویش را می‌بینند و اولین درخواست آن‌ها بازگشت به

دنیا برای جبران است.

۵ هیچ کس پس از مرگ نمی‌تواند برای جبران اعمال خود به دنیا بازگردد. (برچیده شدن بساط عمل

و تکلیف)

ارتباط پیامبر ﷺ فرمود: «التاس نیامٌ فاذا ماتوا انتبهوا» این حدیث با آیه شریفه تناسب معنایی دارد،

زیرا به بیداری و آگاهی انسان پس از مرگ اشاره دارد.

ویژگی‌های برزخ

ویژگی	توضیحات
۱- حیات روح انسان	۱- پس از مرگ فعالیت‌های حیاتی بدن متوقف می‌شود. ۲- فرشتگان حقیقت «روح» را توقی می‌کنند، یعنی آن را به طور تمام و کمال دریافت می‌نمایند. ۳- بدن حیاتش را از دست می‌دهد ولی روح به فعالیت خود ادامه می‌دهد.
۲- وجود شعور و آگاهی و افزایش آن	۱- انسان با فرشتگان گفت‌وگو می‌کند و پاسخ آن‌ها را می‌شنود. ۲- اموری را درک و مشاهده می‌کند که در دنیا نمی‌توانست درک کند. ۳- حقیقت اعمال دنیایی خود را درک و مشاهده می‌کند.

ویژگی	توضیحات
۳- ارتباط	۱- ارتباط انسان در عالم برزخ با دنیا برقرار است.
دنیا و برزخ	۲- پروندهٔ اعمال انسان با مرگ بسته نمی‌شود و پیوسته به آن اضافه می‌شود.

اعمال ماتقدم و ماتأخر

موضوع: بسته‌نشدن پروندهٔ اعمال انسان پس از مرگ (آثار ماتأخر)

قیامت، ۱۳

﴿يَنْبِؤُا الْاِنْسَانَ يَوْمِئِذٍ﴾
 بما قدم
 و آخر
 در آن روز به انسان خبر داده می‌شود
 به آن چه پیش [از مرگ] فرستاده و آن چه
 پس [از مرگ] فرستاده است.

پیام‌آیه

- در روز قیامت (یومئذ)، انسان از اعمال خود آگاه می‌شود.
- اعمال انسان دو دسته است: دسته‌ای از قبل فرستاده شده است (ماتقدم) و دسته‌ای پس از مرگ (ماتأخر) فرستاده خواهد شد.
- آثار و نتایج اعمال انسان در دنیا محدود به دنیا نیست.

اعمال انسان و آثار آن

آثار ماتقدم	با مرگ پروندهٔ این اعمال بسته می‌شود.
مثال	مثال
۱- اعمالی که آثارشان پس از مرگ باقی می‌ماند.	مثال «خیر» کتاب مفیدی که در کتابخانه‌ای باقی می‌گذاریم.
۲- اعمال خیر یا نادرستی که بازماندگان انسان برای او انجام می‌دهند.	مثال «نادرست» راه و رسم غلطی که پس از مرگ انسان، دیگران به آن عمل کنند.

نمونه‌های آثار ماتأخر نادرست

- ◀ مدسازی غلط
- ◀ تولید و نشر مطالب نامناسب و غیراخلاقی
- ◀ ایجاد یا تقویت آداب و رسوم غلط در امر ازدواج
- ◀ ایجاد انحرافات فکری و اخلاقی در دیگران

موضوع: آثار ماتأخر اعمال انسان

حدیث رسول خدا ﷺ

«هر کس سنت و روش نیکی را در جامعه جاری سازد، تا وقتی که در دنیا مردمی به آن سنت عمل می‌کنند، ثواب آن اعمال را به حساب این شخص هم می‌گذارند، بدون این که از اجر انجام‌دهندهٔ آن کم کنند و هر کس سنت زشتی را در بین مردم مرسوم کند، تا وقتی که مردمی بدان عمل می‌کنند، گناه آن را به حساب او نیز می‌گذارند، بدون این که از گناه عامل آن، کم کنند.»

پیام حدیث	حدیث
<p>۱- در برزخ فعالیت جسم متوقف می‌شود، ولی فعالیت روح ادامه دارد. (شعور و حیات روح)</p> <p>۲- در برزخ انسان حقایقی را درک می‌کند که در دنیا نمی‌توانست درک کند. (افزایش آگاهی روح)</p>	<p>۱- در جنگ بدر، وقتی بزرگان لشکر کفار کشته شدند و سپاه اسلام پیروز شد، رسول خدا ﷺ فرمود: «آن چه پروردگاران به ما وعده داده بود، حق یافتیم، آیا شما نیز آن چه پروردگارتان وعده داده بود، حق یافتید؟» اصحاب گفتند: «ای رسول خدا، چگونه با آنان سخن می‌گویی، در حالی که مرده‌اند؟» فرمود: «قسم به کسی که جانم در دست اوست، ایشان به این کلام از شما شنواتر هستند، فقط نمی‌توانند پاسخ دهند.»</p>
<p>۱- پس از مرگ، انسان می‌تواند حقایقی را درک کند که در دنیا نمی‌توانست درک کند. (افزایش آگاهی روح)</p> <p>۲- بهترین توشه برای برزخ و آخرت، تقوای الهی است.</p> <p>۳- پس از مرگ، انسان با دنیا ارتباط خود را حفظ می‌کند.</p>	<p>۲- حضرت علیؓ در راه بازگشت از جنگ صفین به قبرستانی رسید. در این هنگام رو به قبرها فرمود: «... ای آرمیدگان در خاک، ای اهل غربت و تنهایی، ای فرو رفتگان در وحشت، شما در رفتن بر ما پیشی گرفتید و ما از پی شما می‌آییم و به شما ملحق می‌شویم؛ اما خانه‌هایی که از خود به جا گذاشتید، پس از شما در آن مسکن گزیدند، همسرانتان ازدواج کردند و اموالتان میان وارثان تقسیم شد، این‌ها خبرهایی بود که ما داشتیم، شما چه خبری برای ما دارید؟» سپس به یاران خود فرمود: «اگر به آنان اجازه سخن گفتن داده می‌شد، خبر می‌دادند و می‌گفتند یقیناً بهترین توشه برای ابدیت تقواست.»</p>
<p>۱- پس از مرگ ارتباط انسان با دنیا و خانواده‌اش قطع نمی‌شود.</p> <p>۲- میزان ارتباط انسان در عالم برزخ با دنیا برحسب فضیلت‌ها و اعمال نیکویش است.</p>	<p>۳- شخصی از امام کاظمؑ پرسید: «آیا مؤمن پس از مرگ به دیدار خانواده خود می‌آید؟» فرمود: «آری» پرسید: «چه قدر؟» فرمود: «برحسب مقدار فضیلت‌هایش. برخی از آنان هر روز، برخی هر دو روز، برخی هر سه روز و کم‌ترین آن‌ها هر جمعه.»</p>

پیام حدیث	حدیث
۱- انسان پس از مرگ حقایق را می بیند که قبلاً در دنیا نمی دید.	۴- امام صادق <small>علیه السلام</small> فرمود: «هنگامی که مرده ای را در قبر می گذارند، شخصی بر او ظاهر می شود و به او می گوید: ما (در دنیا) سه چیز بودیم:
۲- اعمال انسان پس از مرگ او باقی می ماند و همیشه همراه اوست و از او جداشدنی است.	(۱) رزق تو که با پایان یافتن مهلت زندگی ات در دنیا قطع شد [و اینک همراه تو نیست].
۳- در دنیا بی ارزش ترین چیز برای انسان اعمال و رفتارش است.	(۲) خانواده ات که تو را رها کردند و بازگشتند.
	(۳) من که عمل تو هستم و با تو می مانم.
	آگاه باش که من در میان این سه، در نزد تو از همه بی ارزش تر و سبک تر بودم.»

درس واقعه بزرگ

پایان این جهان با برپایی قیامت همراه است. قیامت در دو مرحله انجام می گیرد و در هر مرحله وقایع خاصی اتفاق می افتد.

الف) مرحله اول قیامت

این مرحله که با پایان یافتن دنیا آغاز می شود، همراه با اتفاقاتی است:

۱- شنیده شدن صدایی مهیب

- ◀ صدایی مهیب و سهمگین آسمان ها و زمین را فرا می گیرد.
- ◀ این اتفاق چنان ناگهانی رخ می دهد که همه را غافلگیر می کند.

۲- مرگ اهل آسمان ها و زمین

- ◀ همه اهل آسمان ها و زمین می میرند، به جز آن که خدا خواسته است.
- ◀ بساط حیات انسان و دیگر موجودات برچیده می شود.

۳- تغییر در ساختار زمین و آسمان ها

- ◀ تحولی عظیم در آسمان ها و زمین رخ می دهد.
- ◀ خورشید در هم می پیچد و بی نور و تاریک می شود.
- ◀ همه ستارگان به یکباره تاریک و بی نور می شوند.
- ◀ زمین به شدت به لرزه درمی آید و خرد می شود.
- ◀ کوه ها در هم کوبیده شده و متلاشی می شوند و همچون ذرات گردوغبار در هوا پراکنده می شوند.
- ◀ دریاها با آن همه وسعت و عظمت به هم متصل می شوند و از درون آن ها آتش زبانه می کشد.
- ◀ زمین و آسمان به زمین و آسمانی دیگر تبدیل می شوند.

ب) مرحله دوم قیامت

در این مرحله انسان آماده دریافت پاداش و کیفر می شود:

۱ زنده شدن همه انسان ها

- بار دیگر بانگ سهمناکی در عالم می پیچد و حیات مجدد انسان ها آغاز می شود. (مشترک بودن بانگ سهمناک در مرحله اول و دوم)

• همهٔ مردگان دوباره زنده می‌شوند و در پیشگاه خداوند حاضر می‌گردند.

• گناهکاران دنبال راه فرار هستند، دل‌هایشان سخت و هراسان و چشم‌هایشان به زیر افکنده است.

۲ کناررفتن پرده از حقایق عالم

• با تابیدن نور از جانب پروردگار پرده‌ها کنار می‌رود و حقایق عالم آشکار می‌شود.

• واقعیت همه چیز از جمله اعمال و نیت انسان‌ها و حوادث تلخ و شیرین روی داده در زمین آشکار می‌شود.

۳ برپاشدن دادگاه عدل الهی

• اعمال و رفتار و نیت‌های انسان در ترازوی عدل پروردگار سنجیده می‌شود.

• هر عمل، حتی اگر ناچیز باشد، به حساب آن رسیدگی می‌شود.

• معیار سنجش، اعمال پیامبران و امامان است و هر چه عمل انسان به عمل آنان نزدیک باشد (علت)

اعمال انسان باارزش‌تر است. (معلول)

• اعمال و رفتار پیامبران و امامان دقیقاً عین آن چیزی است که خدا به آن دستور داده است. (علت

معیار سنجش بودن)

۴ حضور شاهدان و گواهان: گواهان دادگاه عدل الهی سه دسته هستند

الف پیامبران و امامان

• پیامبران در قیامت شاهدان دادگاه عدل الهی هستند، همان‌طور که در دنیا شاهد اعمال ما بوده‌اند.

• پیامبران ظاهر و باطن اعمال انسان‌ها را در دنیا دیده‌اند و از هر خطایی مصون و محفوظ‌اند (علت)،

پس بهترین گواهان قیامت هستند. (معلول)

• رسول خدا ﷺ شاهد و ناظر بر همهٔ پیامبران و امت‌هاست.

ب فرشتگان الهی

• فرشتگان الهی در طول زندگی انسان‌ها، همواره مراقب آن‌ها بوده‌اند و تمامی اعمال آن‌ها را ضبط کرده‌اند.

موضوع: شهادت فرشتگان الهی در روز قیامت

انفطار، ۱۰ - ۱۲

﴿ و اَنْ عَلِيْكُمْ لِحَافِظِيْنَ

كَرَامًا كَاتِبِيْنَ

يَعْلَمُوْنَ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴾

بی‌گمان برای شما نگهبانانی هستند،

نویسندگانی گران‌قدر،

می‌دانند آن‌چه را که انجام می‌دهید.

پیام آیات

۱ فرشتگان الهی از گواهان دادگاه عدل الهی هستند.

۲ فرشتگان الهی همهٔ آن‌چه را که انسان انجام می‌دهد می‌دانند.

ج اعضای بدن انسان

• بدکاران در قیامت سوگند دروغ می‌خورند تا شاید نجات پیدا کنند.

• خداوند بر دهان آن‌ها مهر خاموشی می‌زند و اعضا و جوارح آن‌ها شروع به شهادت‌دادن می‌کنند و

علیه صاحب خود شهادت می‌دهند.

فصلت، ۲۱

﴿و قالوا لجلودهم

لم شهدتم علينا

قالوا انطقنا الله الذي

انطق كل شيء﴾

آن‌ها به پوست خود می‌گویند:

چرا بر ضد ما شهادت دادید؟

گویند: ما را خدایی به سخن آورد

که هر چیزی را به سخن آورد.

پیام‌آیه

۱ این آیه به گفت‌وگوی بدکاران با اعضای بدنشان که علیه آن‌ها شهادت می‌دهند، اشاره می‌کند.

۲ پوست بدن گناهکاران علیه آن‌ها شهادت می‌دهد.

۳ گناهکاران از این شهادت ناراضی هستند و اعضای بدنشان را سرزنش می‌کنند. (لم شهدتم علينا)

۴ پوست بدکاران می‌گوید: خدایی ما را به سخن درآورد که هر چیز را به سخن درمی‌آورد. (انطقنا الله)

۵ دادن نامه اعمال

۱ نامه عمل نیکوکاران را به دست راست و نامه عمل بدکاران را به دست چپ آن‌ها می‌دهند.

۲ نامه قیامت با نامه‌های این دنیا تفاوت دارد.

نامه‌های این دنیا

صرفاً گزارشی است که به صورت کلمات نوشته شده است.

نامه اعمال روز قیامت

این نامه خود عمل و حقیقت آن را در بر دارد، از این‌رو انسان همه اعمال خود را عیناً می‌بیند.

نکته کارهای خوب با صورت‌های زیبا تجسم می‌یابند و اعمال بد با صورت‌های بسیار زشت، وحشت‌زا و آزاردهنده مجسم می‌شوند.

درس ۷ فرجام کار

پرسش

۱ زندگی نیکوکاران و گناهکاران در آخرت، چگونه است؟

۲ چه رابطه‌ای میان اعمال ما و نوع پاداش و جزای آخرت، وجود دارد؟

جایگاه نیکوکاران

ویژگی‌های بهشت

۱ آن‌گاه که بهشتیان به بهشت می‌رسند، بهشت آماده استقبال از آن‌هاست و درهایش گشوده است.

۲ بهشت هشت در دارد، یک در مخصوص پیامبران و صدیقان، یک در مخصوص شهیدان و درهای

دیگر مخصوص گروه‌های دیگر است.

۳ فرشتگان به استقبال می‌آیند و پس از سلام، می‌گویند: «خوش آمدید، وارد بهشت شوید و همیشه

در آن زندگی کنید.»

۴ رستگاران می‌گویند: «خدای را سپاس که به وعده خود وفا و این جایگاه را به ما عطا کرد.»

۵ بهشتیان هر چه دل‌هایشان بخواهد آماده می‌بینند.

۶ هر یک از بهشتیان در درجه‌ای خاص از بهشت قرار دارند.

۷ بالاترین نعمت بهشت، رسیدن به مقام «خشنودی خداوند» است.

۸ بهشتیان با خدا هم‌صحبت‌اند و جمله «خدایا! تو پاک و منزّهی» را می‌گویند.

۹ بهشت برای اهل آن، سرای سلامتی (دارالسلام) است.

۱۰ هیچ ناراحتی، اندوه، غم، ترس، بیماری و جهلی در بهشت نیست.

۱۱ نعمت‌های بهشت خسته‌کننده و ملال‌آور نیست و همیشه تازه و شاداب است.

۱۲ دوستان و همنشینان بهشت، نیکوکاران، پیامبران، راستگویان و شهیدان هستند.

۱۳ زنان و مردان بهشتی در زیباترین و جوان‌ترین صورت و قیافه هستند و همسرانشان خوش‌رفتار و خوش و خرم و پیوسته عاشق و خرسند از همسران خود هستند.

جایگاه دوزخیان

ویژگی‌های جهنم

۱ جهنمیان گروه‌گروه به سوی جهنم رانده می‌شوند و با غل و زنجیر در جایگاهی تنگ، افکنده می‌شوند.

۲ آتش جهنم حاصل اعمال خود انسان است و از درون جان انسان‌ها شعله می‌کشد.

۳ دوزخیان می‌گویند: «در دنیا نماز نمی‌خواندیم و از محرومان دستگیری نمی‌کردیم، همراه بدکاران

معصیت خدا را انجام می‌دادیم و روز قیامت را تکذیب می‌کردیم.» (علت جهنمی‌شدن گناهکاران)

۴ دوزخیان حسرت می‌خورند و می‌گویند: «ای کاش خدا و پیامبر را اطاعت می‌کردیم. ای کاش فلان

شخص را به عنوان دوست انتخاب نمی‌کردیم. او ما را از یاد خدا بازداشت.»

۵ اهل جهنم به خدا می‌گویند: «پروردگارا، شقاوت بر ما چیره شد و ما مردمی گمراه بودیم، ما را به

دنیا بازگردان تا عمل صالح انجام دهیم.»

۶ پاسخ قطعی خداوند این است که در دنیا به اندازه کافی وقت داشتید، اگر به دنیا برگردید، همان

کارهای گذشته را انجام می‌دهید.

۷ آنان شیطان، بزرگان و سروران خودشان را در گمراهی خود مقصر می‌دانند.

۸ شیطان می‌گوید: «خدا به شما وعده راست داد و من وعده دروغ دادم. من بر شما تسلطی نداشتم

من فقط شما را فراخواندم و شما نیز مرا پذیرفتید. مرا ملامت نکنید و خودتان را ملامت کنید.» (بیانگر

اختیار انسان)

۹ دوزخیان از نگهبانان جهنم می‌خواهند برایشان تخفیفی بگیرند؛ فرشتگان می‌گویند مگر پیامبران

برای شما دلیل روشن نیاوردند، آنان می‌گویند بله! فرشتگان هم درخواستشان را نمی‌پذیرند. (عذاب به

دلیل بی‌توجهی به دعوت پیامبران الهی)

نام رابطه	توضیحات	مثال
قراردادی	<ul style="list-style-type: none"> پاداش و کیفر براساس مجموعه‌ای از قراردادهای تعیین می‌شود. در این نوع رابطه می‌توان با وضع قوانینی جدید، رابطه‌ها را تغییر داد. در این رابطه تناسب میان جرم و کیفر برای برقراری عدالت مهم است. 	<p>۱- میزان دستمزد کارگر برای انجام کار خاص</p> <p>۲- کسی که جرمی می‌کند، مطابق قوانین جریمه یا زندانی می‌شود.</p>
نتیجه طبیعی خود عمل	<ul style="list-style-type: none"> پاداش و کیفر محصول طبیعی خود عمل است و انسان‌ها نمی‌توانند آن را تغییر دهند. در این نوع رابطه انسان باید خودش را با رابطه هماهنگ کند و با آگاهی از آن برای زندگی خود برنامه‌ریزی و سعادت زندگی خویش را تأمین کند. 	<ul style="list-style-type: none"> کسی که سیگار بکشد و بهداشت را رعایت نکند بیمار می‌شود. اهل مطالعه به علم و آگاهی دست پیدا می‌کنند. کسی که روزانه ورزش می‌کند، سلامت و تندرستی به دست می‌آورد.
تجسم خود عمل	<ul style="list-style-type: none"> این نوع رابطه عمیق‌تر از دو نوع رابطه قبل است. هر عملی برای انسان دو جنبه دارد: ظاهری و باطنی. جنبه ظاهری عمل بعد از انجام عمل از بین می‌رود. جنبه باطنی عمل هرگز از بین نمی‌رود و در روح انسان باقی می‌ماند. حقیقت و باطن هر عملی که انجام دهیم، در آخرت مجسم می‌شود. پاداش و کیفر انسان در روز قیامت عین عمل اوست. در قیامت تصویر اعمال یا گزارش آن را نمی‌بینیم بلکه خود عمل و عین عمل را به عنوان پاداش می‌بینیم. 	<p>کسی که مال یتیم می‌خورد، چهره واقعی عمل او خوردن آتش است که در دنیا نمی‌بیند ولی در قیامت آن را می‌بیند که در آیه زیر توضیح آن آمده است.</p>

موضوع: رابطه میان عمل و کیفر آن در آخرت

(۱) نساء، ۱۰

﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ يَأْكُلُوْنَ اَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظَلَمًا
 اَمَّا يَأْكُلُوْنَ فِيْ بُطُوْنِهِمْ نَارًا
 وَ سَيَصْلُوْنَ سَعِيْرًا ﴾

کسانی که اموال یتیمان را از روی ظلم می‌خورند
 جز این نیست که آتشی در شکم خود فرومی‌برند
 و به زودی در آتشی فروزان درآیند.

- ۱ جنبه باطنی خوردن مال یتیم، خوردن آتش است. (حقیقت عمل)
- ۲ این آیه به رابطه بین عمل و پاداش و کیفر اشاره دارد که از نوع «تجسم عمل» است.

موضوع: رابطه میان عمل و کیفر در آخرت

حدیث پیامبر اکرم ﷺ

«برای تو ناچار همنشینی خواهد بود که هرگز از تو جدا نمی‌گردد و با تو دفن می‌شود ... آن‌گاه آن همنشین در رستاخیز با تو برانگیخته می‌شود و تو مسئول آن هستی. پس دقت کن، همنشینی که انتخاب می‌کنی، نیک باشد؛ زیرا اگر او نیک باشد، مایهٔ انس تو خواهد بود و در غیر این صورت، موجب وحشت تو می‌شود، آن همنشین، کردار توست.»

پیام حدیث

- ۱ این حدیث به رابطهٔ تجسم عمل برای انسان اشاره می‌کند.
- ۲ اعمال انسان مانند همنشینی برای انسان مجسم می‌شود.
- ۳ اعمال انسان عیناً پاداش یا کیفر او خواهد بود.

اندیشه و تحقیق

چه تفاوت‌هایی میان ویژگی‌های آخرت با دنیا و برزخ وجود دارد؟

محل	ویژگی	از لحاظ عمل	پروندهٔ انسان	ظهور آثار واقعی عمل	آگاهی انسان	نوع پاداش
دنیا	محل انجام عمل و تکلیف است	پرونده باز است (ماتقدم)	آثار دنیایی	محدود	قراردادی / طبیعی	
برزخ	تکلیف و عمل پایان یافته است	پرونده باز است (آثار ماتأخر)	تجسم اعمال	بالاتر می‌رود	تجسم اعمال	
آخرت	تکلیف و عمل پایان یافته است	پروندهٔ انسان بسته است	تجسم اعمال	در نهایت آگاهی است	تجسم اعمال	

هدف از خلقت انسان

← عبادت و بندگی خداوند

← رسیدن به قرب خداوند

← خداوند محبوب، مقصود و هدف اصلی زندگی ماست

هر کس این هدف را دریابد

← در دنیا زندگی لذت‌بخش و مطمئن دارد.

← در آخرت رستگاری و خوشبختی ابدی به دست می‌آورد.

برای رسیدن به این هدف باید برنامه‌ریزی کنیم و قدم در راهی بگذاریم که سرانجامی زیبا دارد.

پرسش برای این که در برنامه‌ریزی موفق شویم، چه اقدامات و کارهایی باید انجام دهیم؟

اقدامات لازم برای برنامه‌ریزی و موفقیت در مسیر سعادت

اقدام	توضیح
۱- تصمیم و عزم برای حرکت	<p>۱- عزم به معنی قصد و اراده است.</p> <p>۲- انسان با عزم و اراده، آن چه را که انتخاب کرده عملی می‌کند.</p> <p>۳- هر چه قدر عزم قوی‌تر باشد (علت)، رسیدن به هدف آسان‌تر است. (معلول)</p> <p>۴- کسانی که عزم ضعیف دارند، در برابر حوادث تاب نمی‌آورند و عقب‌نشینی می‌کنند.</p> <p>۵- کسانی که عزم قوی دارند، سرنوشت را به دست حوادث نمی‌سپارند و با قدرت به سوی هدف می‌روند، مانند پیامبران و بزرگان دینی.</p>
۲- عهدبستن با خدا	<p>۱- کسی که وارد راه سعادت می‌شود، با خدایش پیمان می‌بندد که آن چه خداوند برای رسیدن به هدف مشخص کرده، انجام دهد.</p> <p>۲- وقتی خدا از ما راضی خواهد بود (معلول) که در مسیر سعادت و خوشبختی خود گام برداریم. (علت)</p> <p>۳- هنگامی خدا از ما ناخشنود خواهد بود که به خود ظلم کنیم و در مسیر هلاکت خود قدم برداریم.</p> <p>۴- برای عهدبستن بهترین زمان‌ها را انتخاب کنیم؛ مانند بعد از نماز، شب‌های قدر، شب یا روز جمعه.</p> <p>۵- عهد و پیمان خود را در زمان‌های مشخص مانند آخر هفته یا شب‌های قدر تکرار کنیم تا مستحکم شود.</p>

- ۱- نتیجه وفای به عهد، رضایت خدا و نتیجه پیمان شکنی، شرمندگی در مقابل اوست.
 ۲- عهدی که با خدا می‌بندیم؛ مانند نوزادی است که باید از آن مراقبت شود.
 ۳- کسی که عهد می‌بندد باید مراقب باشد که تصمیم خود را عملی کند و در اجرای تصمیم، چیزهایی را که سبب سستی می‌شود از راه بردارد.
 ۴- حضرت علی علیه السلام فرمود: «گذشت ایام، آفاتی در پی دارد و موجب از هم گسیختگی تصمیم‌ها و کارها می‌شود.»

۳- مراقبت

- ۱- بعد از مراقبت نوبت محاسبه است تا میزان موفقیت و وفاداری به عهد، به دست آید و عوامل موفقیت یا شکست معلوم شود.
 ۲- بعد از محاسبه اگر معلوم شود که موفق بوده‌ایم، باید خدا را شکر کنیم، زیرا خداوند بهترین پشیمان ما برای انجام پیمان است.
 ۳- اگر معلوم شود سستی ورزیده‌ایم، خود را سرزنش کنیم و مورد عتاب قرار دهیم و از خدا طلب بخشش کنیم و دوباره عهد ببندیم و وارد عمل شویم.
 ۴- یادمان باشد یک حسابرس بزرگ در قیامت به طور جدی به اعمال ما رسیدگی خواهد کرد.
 ۵- بهتر است هر شب یا پایان هفته به حساب آن هفته رسیدگی کنیم.
 ۶- بهترین زمان برای محاسبه سالانه اعمال، شب‌های قدر ماه رمضان است.

۴- محاسبه و ارزیابی

دو حدیث در مورد محاسبه

- ۱ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «به حساب خود رسیدگی کنید، قبل از این که به حساب شما برسند.»
 ۲ از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند: «زیرک‌ترین انسان کیست؟»
 فرمود: «کسی که از خود و عمل خود برای بعد از مرگ حساب بکشد.»
 پرسیدند: «چگونه؟»

فرمود: «چون صبح تا شب به کار و زندگی پرداخت، در شب به خود برگردد و بگوید: ای نفس! امروز روزی بود که بر تو گذشت و دیگر باز نمی‌گردد. خدا درباره این روز از تو خواهد پرسید که آن را چگونه گذراندی و در آن چه کردی؟ آیا به یاد او و سپاس او بودی؟ آیا گره از کار فروبسته مؤمنی گشودی؟ آیا گرد غم از چهره‌ای زدودی؟ آیا ...؟»

پیام دو حدیث

- ۱ این دو حدیث به قدم چهارم یعنی محاسبه و ارزیابی اشاره دارد.
 ۲ با مراقبت از عهد و پیمان، انسان می‌تواند موفق شود.

پیامبر و اهل بیت ایشان، برترین اسوه‌ها

ضرورت وجود الگو برای رسیدن به هدف

- ← به ما ثابت می‌کند که این راه موفقیت‌آمیز است.
- ← می‌توان از تجربه آنان استفاده و مانند آنان عمل کرد.
- ← می‌توان از آنان کمک گرفت و با دنباله‌روی از آنان سریع‌تر به هدف رسید.

- قرآن کریم، پیامبر صلی الله علیه و آله را بهترین الگو معرفی می‌کند. ← «رسول خدا برای شما نیکوترین اسوه است.»
- پیامبر صلی الله علیه و آله نیز اهل بیت را به عنوان انسان‌هایی برتر یاد کرده و ما را به الگوگرفتن از آنان دعوت کرده است.

سؤال چگونه می‌شود انسان‌های بزرگی را که ۱۴۰۰ سال قبل زندگی کرده‌اند، اسوه قرار داد؟

پاسخ اسوه‌بودن مربوط به اموری است که همواره برای بشر خوب و بارزش بوده‌اند و با گذشت زمان حتی درک بهتری از آن‌ها نیز به دست آمده است، نه اموری که با تحولات صنعتی و طبیعی تغییر می‌کنند. **نمونه** امام حسین علیه السلام از پدر خود نقل می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله در منزل اوقات خود را به سه قسمت می‌کرد: قسمتی برای عبادت، قسمتی برای اهل خانه و قسمتی برای رسیدگی به کارهای شخصی. سپس آن قسمتی را که به خود اختصاص داده بود، میان خود و مردم تقسیم می‌کرد و مردم را به حضور می‌پذیرفت و به کارهایشان رسیدگی می‌کرد.

سؤال چگونه می‌توان پیامبر را که یک انسان معصوم است، اسوه قرار داد و مانند او عمل کرد؟

پاسخ ما او را اسوه کامل خود قرار می‌دهیم چون می‌دانیم هر کاری انجام داده است درست و مطابق دستور خداوند بوده است. اسوه قراردادن ایشان به معنای این نیست که عین او باشیم و در همان حد عمل کنیم، بلکه یعنی در حد توان خود از ایشان پیروی کنیم و به راه و روش ایشان نزدیک شویم.

درس ۹ دوستی با خدا

پرسش

◀ دوستی با خدا چه آثاری دارد که پیشوایان دین و پیروان ایشان مشتاق آن بوده‌اند؟
◀ چگونه می‌توان دل را به دوستی با خدا آراست؟

نقش محبت

محبت و دوستی

◀ سرچشمه بسیاری از تصمیم‌ها و کارهای انسان است.
◀ فعالیت‌های انسان ریشه در آن دارد.

● هر چه قدر محبت شدیدتر باشد تأثیر آن در زندگی عمیق‌تر و گسترده‌تر است.

چه قدر می‌ارزیم؟

عده‌ای از دانشمندان در یکی از کشورهای اروپایی درباره موضوع «معیار ارزش واقعی انسان» صحبت می‌کردند. هر کدام از جامعه‌شناسان صحبتی کردند. علامه جعفری می‌گوید من به جایگاه رفتن و گفتم: اگر می‌خواهید بدانید یک انسان چه قدر ارزش دارد، ببینید به چه چیزی علاقه دارد و به چه چیزی عشق می‌ورزد اگر کسی عشقش یک آپارتمان است، به همان اندازه می‌ارزد و کسی که عشقش خداست، ارزشش به اندازه خداست.

این حرف علامه جعفری مورد تشویق قرار گرفت. ایشان گفت: این حرف از شخصی به نام علی علیه السلام است.

علی علیه السلام فرمود: «ارزش هر انسانی به اندازه چیزی است که دوست دارد.»

تا در طلب گوهر کانی، کانی
تا در هوس لقمه نانی، نانی
این نکته رمز اگر بدانی، دانی
هر چیز که در جستن آنی، آنی

پیام حدیث و شعر

میزان ارزش انسان وابسته به آن چیزی است که دوست می‌دارد.

محبت به خدا

● اگر انسان دل به سرچشمه کمالات و زیبایی‌ها بسپارد ◀ زندگی‌اش رنگ و بوی دیگری می‌گیرد.

● هر میزان ایمان انسان بیشتر شود ◀ محبت او به خدا بیشتر می‌شود.

- ۱ افسردگی، ترس و یأس را از بین می‌برد.
  - ۲ به انسان نشاط، شجاعت و قدرت می‌بخشد.
  - ۳ محبت الهی تنبل را چالاک، بخیل را بخشنده و کم‌طاقت را صبور می‌کند.
  - ۴ آدم را از خودخواهی به ایثار و از خودگذشتگی می‌رساند.
  - ۵ چون اکسیری است که مرده را حیات می‌بخشد و زندگی حقیقی به او عطا می‌کند.
- نکته** قلب انسان جایگاه خداست و جز با خدا آرام نمی‌گیرد.

حدیث امام صادق علیه السلام

«قلب انسان حرم خداست؛ در حرم خدا، غیرخدا را جا ندهید.»

موضوع: محبت شدید به خدا، ویژگی مؤمنان است.

بقره، ۱۶۵

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا ۖ وَبَعْضٌ مِنْهُمْ كَافِرٌ﴾
 و بعضی از مردم همتیانی را به جای خدا می‌گیرند.
 يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ
 آنان را دوست می‌دارند مانند دوستی خدا.
 وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ
 اما کسانی که ایمان آورده‌اند، به خدا محبت بیشتری دارند.

پیام‌آیه

- ۱ انسان‌ها دو دسته‌اند؛ گروهی زندگی خود را وقف دوست‌داشتن خداوند کرده‌اند (اشد حباً لله) و گروهی خدا را دوست ندارند و به جای او به چیزهای دیگری محبت می‌ورزند (من دون الله اندادا).
- ۲ ایمان بیشتر به خداوند و شناخت او، محبت بیشتری نسبت به او به همراه دارد.
- ۳ از نشانه‌های ایمان، دوست‌داشتن بسیار خداوند است.

راه‌های افزایش محبت به خدا

راه افزایش محبت به خدا	توضیحات	آیه یا حدیث مرتبط
۱- پیروی از خداوند	۱- انسان به میزان محبت خود، به دستورات دیگران احترام می‌گذارد. ۲- عده‌ای می‌گویند اگر قلب انسان با خدا باشد، کافی است و عمل به دستورات او ضرورتی ندارد و آن چه اهمیت دارد، درون و باطن است نه ظاهر.	موضوع: اولین اثر محبت، پیروی از خداوند «قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم و یغفر لکم ذنوبکم: بگو اگر خدا را دوست دارید، از من پیروی کنید تا خدا دوستتان بدارد و گناهانتان را ببخشد.» پیام‌آیه
	۳- این سخن غلط است، زیرا شرط اصلی دوستی با خدا عمل به دستورات الهی است. ۴- خداوند در خواسته‌هایش فقط مصلحت ما را در نظر دارد.	۱- پیروی از خداوند نشانه دوستی خداوند است. ۲- هر میزان محبت بیشتر باشد، پیروی بیشتر است.

آیه یا حدیث مرتبط	توضیحات	راه افزایش محبت به خدا
<p>۳- بازتاب پیروی از خداوند، محبوب شدن انسان نزد خداوند است.</p> <p>موضوع: اولین اثر محبت، پیروی از خداوند</p> <p>حدیث امام صادق <small>علیه السلام</small></p> <p>«ما احب الله من عساه»: کسی که از فرمان خدا سرپیچی می کند، او را دوست ندارد.</p> <p>پیام حدیث</p> <p>محبت قلبی که همراه با عمل به دستورات الهی باشد، مفید است.</p>	<p>۵- حتی اگر کاری برای ما سخت است، باید بدانیم آن کار برای رستگاری ما ضروری است.</p>	
	<p>۱- اگر می خواهیم محبت خدا در دل ما باشد، باید محبت کسانی را که رنگ و نشانی از محبت خدا دارند، در دلمان داشته باشیم.</p> <p>۲- انبیا و اولیای الهی و مجاهدان راه حق که در مسیر بندگی خدا حرکت کردند، دوستان خدا هستند.</p> <p>۳- برترین دوستان خدا رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> و اهل بیت <small>علیهم السلام</small> هستند.</p> <p>۴- دوستی با آنان همان دوستی با خداوند و محبت به آنان در مسیر محبت به خداوند است.</p>	<p>۲- دوستی با دوستان خدا</p>
	<p>۱- عاشق روشنایی از تاریکی می گریزد و کسی که به دوستی خدا افتخار می کند، از ضد خدا بیزار است. او دوستدار حق و دشمن باطل است.</p> <p>۲- عاشقان راه خدا پرچم دار مبارزه با ستمگران بوده اند.</p> <p>۳- نمی شود کسی دوستدار خدا باشد، اما زشتی و ستم را در جامعه ببیند و سکوت اختیار کند.</p> <p>۴- جهاد در راه خدا برنامه تمام پیامبران الهی بوده است.</p> <p>۵- بیشتر پیامبران در راه جهاد و مبارزه با ستمگران شهید شده اند.</p>	<p>۳- بیزاری از دشمنان خدا و مبارزه با آنان</p>

دینداری

- با دوستی با خداوند آغاز می‌شود.
- بیزاری و برائت از دشمنان خدا را به دنبال دارد.

U االه آنا الله

- ۱- پایه و اساس بنای اسلام است.
- ۲- مرکب از یک نه (لا اله) و یک آری (آلا الله) است.
- ۳- نه به هر چه غیر خدایی است و آری به خدای یگانه.

دینداری دوپایه دارد

- ۱- تولی دوستی با خدا و دوستان او
- ۲- تبری بیزاری از باطل و پیروان او

نکته هر چه قدر دوستی با خدا عمیق‌تر باشد، نفرت از باطل هم عمیق‌تر است.

سخن امام خمینی علیه السلام: «باید مسلمانان، فضای سراسر عالم را از محبت و عشق نسبت به ذات حق و نفرت و بغض عملی نسبت به دشمنان خدا لبریز کنند.»

درس ۱ یاری از نماز و روزه

نماز

- ستون خیمه دین
- نشانه وفاداری به عهد خویش با خداوند
- جامعه اسلامی و فرد مسلمان با نماز شناخته می‌شود و در جامعه و خانواده‌ای که نماز راه نیافته، اسلام راه نیافته است.

پرسش

- چرا در هر روز، پنج بار به نماز می‌ایستیم؟
- حکمت روزه چیست؟ چرا یک فرد مسلمان باید روزه بگیرد؟
- احکام دیگر روزه چیست؟
- خدای متعال برای ما برنامه‌هایی را تنظیم کرده است که در بردارنده احکام و وظایفی در ارتباط با خدا، خود، خانواده، جامعه و خلقت است. گرچه همه دستورات الهی به مصلحت ما است؛ اما انسان دوست دارد حکمت و علت احکام را بداند.
- خداوند متعال برخی از مهم‌ترین فایده‌های احکام خود را از طریق قرآن و احادیث به ما رسانده است.

دو فایده مهم نماز در آیات قرآن

- یاد خدا
- دوری از گناه

مهم‌ترین فایده روزه ← تقوا

«تقوا» یعنی «حفاظت» و «نگهداری».

ویژگی‌های انسان باتقوا

- 1- خودنگهدار است و خود را از گناه حفاظت می‌کند.
- 2- بر خودش مسلط است و زمام لجام نفس خود را در دست دارد.
- 3- نمی‌گذارد نفس با سرکشی، او را در گناه بیندازد.
- 4- می‌کوشد به توانایی خود بیفزاید تا اگر در شرایط گناه قرار گرفت، از آلودگی حفظ شود.

مثال انسان‌های باتقوا و بی‌تقوا

امیر مؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید: «مَثَلُ انْسانِ هَای بی‌تقوا مثل سوارکارانی است که سوار بر اسب‌های چموش و سرکشی شده‌اند که لجام را پاره کرده و اختیار را از دست سوارکار گرفته‌اند، به بالا و پایین می‌پرند و عاقبت سوارکار را در آتش می‌افکنند.

اما مَثَلُ انسان‌های باتقوا، مثل سوارکارانی است که بر اسب‌های رام سوار شده‌اند و لجام اسب را در اختیار دارند و راه می‌پیمایند تا این‌که وارد بهشت شوند.»

دماز و بازدارندگی از گناه

انسانی که پنج بار در روز نماز می‌خواند

- 1- یاد خدا را در دل خود زنده می‌کند.
- 2- حضور خدا را در زندگی خود احساس می‌کند.
- 3- توجه به حضور خدا سبب می‌شود انسان دست به هر کاری نزند و از گناهان دوری کند.

موضوع: حکمت و فایده نماز

عنکبوت، ۴۵

... و اقم الصلوة
 ان الصلوة تنهى عن الفحشاء والمنکر
 و لذكر الله أكبر
 و الله يعلم ما تصنعون

و نماز را بر پا دار،
 که نماز از کار زشت و ناپسند باز می‌دارد
 و قطعاً یاد خدا بالاتر است
 و خدا می‌داند چه می‌کنید

پیام‌آیه

1- اولین ثمره نماز، دوری از کارهای زشت (فحشا) و ناپسند (منکر) است.

2- ثمره بالاتر و اصلی نماز یاد و ذکر خداوند است.

3- مسلمانان برای دوری از زشتی به برپایی نماز سفارش شده‌اند.

4- تأثیر نماز به تداوم آن و میزان توجه ما در نماز وابسته است.

پرسش مهم چرا بعضی افراد با این‌که نماز می‌خوانند، از رفتارهای قبلی خود دست برنمی‌دارند و تأثیر آن را نمی‌بینند؟

پاسخ تأثیر نماز به تداوم و میزان دقت و توجه ما بستگی دارد؛ یعنی اگر نمازهای روزانه خود را ترک نکنیم و دقت و توجه خود را افزایش دهیم، از آن تأثیر می‌پذیریم.

خواندن چند رکعت نماز شتاب زده و بدون رعایت آداب تأثیر چندانی ندارد، اگر تلاش کنیم نماز را با کیفیت بهتر و با آداب آن بخوانیم، تأثیرش را ملاحظه می‌کنیم.

👉 تأثیرات نماز

۱ مجرمان جامعه کم‌تر از میان نمازخوان‌ها بوده‌اند؛ یعنی نماز در جلوگیری از کارهای نادرست تأثیر زیادی دارد. (تأثیر اجتماعی نماز)

۲ انجام نماز به موقع 👈 بی‌نظمی را از ما دور می‌کند.

۳ پاکیزه بودن لباس در هنگام نماز 👈 آلودگی‌های ظاهری را کم‌تر می‌کند.

۴ رعایت کردن شرایط غضبی نبودن لباس و مکان نمازگزار 👈 به کسب درآمد از راه حرام مایل نخواهیم شد.

۵ اگر هنگام گفتن تکبیر به بزرگی خداوند بر همه چیز توجه کنیم 👈 به آن چه در مقابل خداوند قرار دارد، توجه نخواهیم کرد.

۶ اگر در رکوع و سجود عظمت خدا را در نظر بگیریم 👈 در مقابل مستکبران خضوع و خشوع نخواهیم کرد.

۷ اگر عبارت ﴿اهدنا الصراط المستقیم﴾ را صادقانه بگوییم 👈 به راه‌های انحرافی دل نمی‌بندیم.

۸ اگر به عبارت ﴿غیر المغضوب علیهم و لا الضالین﴾ توجه کنیم 👈 خود را در میان کسانی که خدا به آنان خشم گرفته قرار نمی‌دهیم.

احادیث مربوط	اعمالی که تأثیر نماز را از بین می‌برند
امام صادق <small>علیه السلام</small> فرمود: «فرزندی که از روی خشم به پدر و مادر خود نگاه کند - هر چند والدین در حق او کوتاهی و ظلم کرده باشند - نمازش از سوی خدا پذیرفته نیست.»	۱- ناراحت کردن پدر و مادر
پیامبر اکرم <small>صلی الله علیه و آله</small> به ابوذر فرمود: «هر کسی غیبت مسلمانی را بکند، تا چهل روز نماز و روزه‌اش قبول نمی‌شود، مگر این که فرد غیبت‌شده او را ببخشد.»	۲- غیبت کردن

حدیث امام صادق علیه السلام

«هر کس می‌خواهد بداند آیا نماز و روزه‌اش پذیرفته شده یا نه، باید ببیند که نماز، او را از گناه و زشتی بازداشته است یا نه؛ به هر مقدار که نمازش سبب دوری او از گناه و منکر شود، این نماز قبول شده است.»

پیام حدیث

👉 نماز واقعی انسان را از کارهای ناپسند دور می‌دارد.

👉 اگر نماز انسان را از کار بد دور نگه ندارد، معلوم می‌شود عیب و نقصی در آن است.

👉 روزه و تقویت تقوا

میزان موفقیت انسان در رسیدن به هدف‌های بزرگ، به میزان تسلط او بر خویش، خودنگهداری و تقوا بستگی دارد و هر قدر هدف بزرگ‌تر شود، تقوای بیشتری طلب می‌کند.

خداوند، انسان را به عملی فرامی‌خواند که با انجام آن به تسلط بسیار بالایی برای غلبه بر موانع درونی می‌رسد. ← روزه

روزه، مصداق کامل تمرین صبر و پایداری در برابر خواهش‌های دل است.

اثرات یک‌ماه‌روزه‌داری

- ← یک ماه چشم انسان از گناه حفظ می‌شود.
  - ← زبان او از دروغ و غیبت دور می‌شود.
  - ← گوش انسان از شنیدن بدی‌ها بازداشته می‌شود.
  - ← انسان خوش‌رفتاری با دیگران را تمرین می‌کند.
  - ← انسان از حجاب و پوشش خود به خوبی مراقبت می‌کند.
  - ← انسان بر دیگران ستم نمی‌کند و درآمد خود را از راه حلال و پاک کسب می‌کند.
- با تمرین روزه‌داری، انسان سال به سال باتقواتر می‌شود و کارهای خداوند را به سادگی بیشتری انجام می‌دهد.

موضوع: تقوا نتیجهٔ روزه

بقره، ۱۸۳

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ
كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ
مِن قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾

ای کسانی که ایمان آورده‌اید،
روزه بر شما مقرر شده است
همان‌گونه که بر کسانی که پیش از شما بودند،
مقرر شده بود.
باشد که تقوا پیشه کنید.

پیام‌آیه

➊ روزه بر مسلمانان و امت‌های پیش از آنان واجب شده است.

➋ اثر مهم روزه‌داری، پیشه‌کردن تقوا است. (لعلکم تتقون)

➌ روزه‌داری بیانگر اهل ایمان بودن است.

احکام روزه

➊ نه چیز روزه را باطل می‌کند؛ مانند

- ← خوردن و آشامیدن
- ← دروغ‌بستن بر خدا و پیامبر ﷺ و جانشینان پیامبر ﷺ
- ← رساندن غبار غلیظ به حلق
- ← فروبردن تمام سر در آب
- ← باقی‌ماندن بر جنابت تا اذان صبح

➋ کسی که غسل بر او واجب است، اگر عمدتاً تا اذان صبح غسل نکند یا اگر وظیفه‌اش تیمم است، عمدتاً تیمم نکند، نمی‌تواند روزه بگیرد. البته اگر سهل‌انگاری کند و غسل نکند تا وقت تنگ شود، می‌تواند با تیمم روزه بگیرد و روزه‌اش صحیح است، اما در مورد غسل نکردن معصیت کرده است.

۳ اگر کسی به علت عذری، مانند بیماری نتواند روزه بگیرد و بعد از ماه رمضان عذر او برطرف شود و تا رمضان آینده عمداً قضای روزه را نگیرد، باید هم قضای روزه را بگیرد و هم برای هر روز یک مُد (تقریباً ۷۵ گرم) گندم، جو و مانند این‌ها به فقیر بدهد.

۴ اگر کسی روزه ماه رمضان را عمداً نگیرد، باید هم قضای آن را به جا آورد و هم کفاره بدهد، یعنی برای هر روز، دو ماه روزه بگیرد (که یک ماه آن پشت سر هم باشد) یا به شصت فقیر طعام بدهد (به هر فقیر یک مُد) و این کار را تا قبل از رمضان آینده انجام دهد.

۵ اگر کسی به چیز حرامی روزه‌اش را باطل کند، مثلاً دروغی به خدا نسبت دهد، کفاره جمع بر او واجب می‌شود؛ یعنی هر دو کفاره را باید بدهد. البته اگر هر دو را نمی‌تواند، باید هر کدام را می‌تواند انجام دهد.

۶ اگر روزه‌دار سهواً چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه‌اش صحیح است.

۷ اگر روزه‌دار چیزی را که لای دندان‌ش مانده فروبرد، روزه‌اش باطل می‌شود.

۸ روزه‌دار نباید غبار غلیظ و دود سیگار و تنباکو و مانند این‌ها را به حلقش برساند.

۹ اگر روزه‌دار استفراغ عمدی نماید، روزه‌اش باطل است.

👉 روزه مسافر

شرط‌های شکسته‌بودن نماز و روزه‌نگرفتن برای مسافر

۱ رفتن او بیشتر از ۴ فرسخ شرعی باشد (حدود ۲۲/۵ کیلومتر) و مجموع رفت و برگشت بیشتر از ۸ فرسخ باشد. (حدود ۴۵ کیلومتر)

۲ بخواهد کم‌تر از ده روز در جایی که سفر کرده بماند.

۳ برای انجام کار حرام سفر نکرده باشد، مثل این‌که برای ظلم‌کردن به سفر برود یا فرزندی با نهدی پدر و مادرش به سفری که واجب نیست، برود.

اگر این سه شرط باشد، مسافر نمازش شکسته است و روزه هم نباید بگیرد.

درس! فضیلت آراستگی

آراستگی، سیره پیشوایان دین

آراستگی یعنی «مرتب و منظم کردن خود» و «بهبتر کردن وضع ظاهری یا باطنی».

انسان

➡ به طور طبیعی به آراستگی علاقه دارد.

➡ می‌کوشد با سر و وضع مرتب در جامعه حاضر شود.

دیگران هم این کار را تحسین می‌کنند و از بودن با او لذت می‌برند.

پیشوایان ما

➡ در آراستگی باطنی خود تلاش می‌کردند و به زیبایی‌های اخلاقی مثل ادب و سخاوت آراسته بودند.

➡ به آراستگی ظاهری توجه داشتند و مؤمنان را به آن دعوت می‌کردند.

➡ آراستگی را از اخلاق مؤمنان می‌دانستند.

👉 نمونه‌های آراستگی از نظر پیشوایان دین

۱ هنگامی که کسی در خانه پیامبر ﷺ را می‌زد و قصد ملاقات با ایشان را داشت، آن حضرت ابتدا به آینه نگاه می‌کرد و موهای خود را شانه می‌کرد و لباس خود را مرتب می‌کرد و می‌فرمود: «خدای تعالی دوست دارد وقتی بنده‌اش به سوی دوستان خود می‌رود، آماده و آراسته باشد.»

۲ پیامبر ﷺ همواره عطر می‌زد و سپس در جمع حاضر می‌شد یا به نماز می‌ایستاد.

۳ روزی یکی از مدعیان زهد و پرهیز از دنیا، امام صادق علیه السلام را دید که لباس زیبایی پوشیده است وی به امام گفت: «جَدّ شما این گونه لباس‌ها را نمی‌پوشید.»

امام علیه السلام فرمود: «در آن زمان مردم در سختی بودند، اما امروز ما در شرایط بهتری هستیم و عموم مردم توانایی پوشیدن چنین لباسی را دارند.»

۴ امام صادق علیه السلام فرمود: «خداوند آراستگی و زیبایی را دوست دارد و از نپرداختن به خود و خود را ژولیده نشان دادن بدش می‌آید.»

۵ امام صادق علیه السلام فرمود: «دو رکعت نماز که با بوی خوش گزارده شود، بهتر از هفتاد رکعت نماز بدون بوی خوش است.»

👉 توصیه پیامبر ﷺ

- 1- سبیل و موهای بینی خود را کوتاه کنید و به خودتان برسید؛ زیرا این کار بر زیبایی شما می‌افزاید.
- 2- مردان را به کوتاه کردن ناخن توصیه می‌فرمود.
- برای زنان 👉 پیامبر صلی الله علیه و آله به زنان توصیه می‌کرد ناخن‌های خود را مقداری بلند بگذارند؛ چون برای آنان زیباتر است.

👉 شیوه رسول خدا ﷺ باعث شد

- مسلمانان در اندک مدتی به آراسته‌ترین و پاکیزه‌ترین ملت‌ها تبدیل شوند.
- مسلمانان الگو و سرمشق ملت‌های دیگر قرار گیرند.

👉 توصیه‌هایی برای آراستگی در زمان عبادت

- استفاده از عطر
- شانه زدن موها
- پوشیدن لباس روشن و تمیز
- پاک بودن تمام بدن

👉 مقبولیت

یکی از نیازهای انسان، نیاز به مقبولیت در جمع خانواده، همسالان و جامعه است. این نیاز در دوره جوانی و نوجوانی نمود بیشتری دارد و سبب کشف و شکوفاشدن استعداد‌های جوان و نوجوان می‌شود.

👉 نمونه‌های کسب مقبولیت جوان

- نشان دادن استعداد در یک رشته ورزشی
- خلق یک اثر هنری
- کار مؤثر در کارگاه صنعتی

- ← با پوشیدن لباس‌های نامناسب
- ← به کار بردن کلام زشت و ناپسند
- ← گذاشتن سیگاری بر لب

این قبیل کارها بیانگر ضعف روحی و ناتوانی در اثبات خود از راه درست و سازنده است.

عفاف

عفاف حالتی در انسان است که به وسیله آن خود را در برابر تندروی‌ها و کندروی‌ها کنترل می‌کند تا بتواند در مسیر اعتدال و میانه‌روی پیش رود و از آن خارج نشود.

عفاف باعث می‌شود که انسان در هر یک از علایق و نیازهای درونی‌اش به گونه‌ای عمل نکند که به طور کامل غرق در آن شود و از دیگر نیازها غافل شود.

عفاف، آراستگی و مقبولیت

- یکی از جلوه‌های عفاف، مربوط به آراستگی و مقبولیت است. برخی انسان‌ها در آراستگی و ابراز وجود و مقبولیت دچار تندروی می‌شوند.
- تبرج: زیاده‌روی کردن در آراستگی و خودنمایی در قرآن تبرج نامیده شده و قرآن آن را کاری جاهلانه می‌داند.
- اسلام به آراستگی توصیه می‌کند انسان را از خودنمایی و افراط در آراستگی منع می‌کند ← زیرا باعث غفلت انسان از هدف اصلی زندگی می‌شود.

انسان عقیف

- ← ۱- چه مرد چه زن، خود را کنترل می‌کند و آراستگی را در حد متعادل نگه می‌دارد و به تبرج دچار می‌شود.
- ← ۲- زیبایی ظاهری خود را وسیله خودنمایی و جلب توجه دیگران قرار نمی‌دهد.
- ← ۳- حیا می‌کند که برخی افراد به خاطر اموری سطحی و کوچک، زبان به تحسین و تمجید او بگشایند.
- ← ۴- از مقبولیت نزد همسالان و جامعه گریزان نیست، اما خود را باارزش‌تر از آن می‌داند که بخواهد این مقبولیت را از راه جلب توجه ظاهری به دست آورد.
- ← ۵- خود را ایزاری برای هوسرانی دیگران قرار نمی‌دهد.

● هر مقدار که رشته‌های عفاف در روح انسان قوی‌تر و مستحکم می‌شود، نوع آراستگی و پوشش او با وقارتر می‌شود.

● به همان میزان که رشته‌های عفاف انسان ضعیف و گسسته می‌شود، آراستگی و پوشش او سبک‌تر و جنبه خودنمایی به خود می‌گیرد.

دو حدیث در مورد ارتباط آراستگی با عفاف

۱ امام علی علیه السلام فرمود: «بمادا خود را برای جلب توجه دیگران بیارایی که در این صورت ناچار می‌شوی با انجام گناه به جنگ خدا بروی.»

۲ امام صادق علیه السلام فرمود: «لباس نازک و بدن‌نما نپوشید؛ زیرا چنین لباسی نشانه سستی و ضعف دین است.»

زن مظهر عفاف

● عفاف، خصلت هر انسان با فضیلتی است؛ اما در وجود دختران و زنان ارزش بیشتری دارد، زیرا زن مظهر جمال خلقت است.

● احساسات لطیف زن بیانگر زیبایی درونی اوست و با زیبایی ظاهری به عنوان نعمت، پشتوانه‌ای برای ازدواج زن و مرد و تحکیم خانواده است.

● زن کانون عفاف خانواده است ← می‌کوشد آراستگی‌اش در جامعه طوری باشد که گوهر زیبایی وجودش از نگاه ناهلان دور بماند و روح بلندش تحقیر نشود.

● عرضه‌ناپه‌جای زیبایی

← عفت و حیا را از بین می‌برد.

← به جای رستگاری، شقاوت نصیب انسان می‌شود.

درس ۱۳ زیبایی پوشیدگی

آیا در قرآن کریم درباره عفاف و حجاب، دستور خاصی وجود دارد؟

وظایف مردان	وظایف زنان
وظیفه مردان این است که چشم خود را کنترل کنند و از نگاه به زنان نامحرم خودداری کنند و دامان خود را از گناه نگه دارند.	۱- زنان نیز مانند مردان باید از نگاه به نامحرم خودداری کنند و دامان خود را از گناه نگه دارند.
	۲- استفاده از زینت و زیورآلات نباید به گونه‌ای باشد که توجه نامحرمان را به خود جلب کند.
	۳- زنان باید حجاب خود را به گونه‌ای تنظیم کنند که علاوه بر موی سر، گریبان و گردن آن‌ها را هم بپوشاند.

● دو حدیث در مورد حدود پوشش زنان

۱ امام کاظم علیه السلام در جواب برادرش که پرسید: «دیدن چه مقدار از بدن زن نامحرم جایز است؟» فرمود: «چهره و دست تا مچ.»

۲ فضیل بن یسار از امام صادق علیه السلام پرسید: «آیا ساعد زن از قسمت‌هایی است که باید از نامحرم پوشیده شود؟»

امام صادق علیه السلام فرمود: «بلی، آن چه زیر روسری قرار می‌گیرد، نباید آشکار شود. هم‌چنین از مچ به بالا باید پوشیده شود.»

پیام دو حدیث

این دو حدیث میزان و نحوه پوشش زنان را مشخص کرده است.

موضوع: حدود پوشش و علت آن

احزاب، ۵۹

﴿یا ایها النبی﴾

قل لا زواجك و بناتك و نساء المؤمنین
یدنین علیهن من جلابیهن
ذلک ادنی آن یعرفن
فلا یؤذین

ای پیامبر،

به زنان و دخترانت و به زنان مؤمن بگو
پوشش‌های خود را به خود نزدیک‌تر کنند
این برای آن‌که به [عفاف] شناخته شوند
و مورد آزار قرار نگیرند، بهتر است.

پیام آیه

این آیه شریفه حدود پوشش موی سر زنان را بیان می‌نماید.

پوشش و حجاب سبب شناخته‌شدن زنان به عفاف و پاکی می‌شود. (یُعرفن)

با رعایت پوشش، افراد بیمار و بی‌بندوبار به خود اجازه تعرض به افراد با حجاب نمی‌دهند. (فلا یؤذین)

نحوه پوشش در اسلام

امت اسلامی از اقوام و ملت‌های مختلفی با آداب و رسوم مختلفی تشکیل شده است و هر کدام لباس و پوشش خاص خود را دارند.

نکته چگونگی و نوع پوشش، تا حدود زیادی تابع آداب و رسوم ملت‌ها و اقوام است.

اسلام

تنوع و گوناگونی پوشش را پذیرفته است.

مردان را موظف کرده لباسی بپوشند که وقار و احترام آن‌ها را حفظ کند.

برای مردان، لباسی را که آنان را انگشت‌نما می‌کند و وسیله جلب زنان نامحرم است و حرام کرده است.

دو شرط اسلام برای پوشش زنان

تمام بدن خود را به‌جز صورت و دست‌ها تا مچ، از نامحرم بپوشانند.

پوشش آنان نباید چسبان و تحریک‌کننده باشد.

چادر

دو شرط قبل را به‌طور کامل دارد.

سبب حفظ هر چه بیشتر کرامت و منزلت زن می‌شود.

توجه مردان نامحرم را به حداقل می‌رساند.

حجاب زنان، موجب سلب آزادی و کاهش حضور آن‌ها در جامعه نمی‌شود

۱ خداوند دستور حجاب را برای حضور زن در اجتماع و مواجهه با نامحرمان قرار داده است. حجاب سبب حضور مطمئن و همراه با امنیت در جامعه می‌شود.

تجربه ایران نشان می‌دهد که حجاب نه‌تنها باعث کاهش حضور زنان در دانشگاه‌ها و مراکز اجتماعی نشده، بلکه حضور آن‌ها چند برابر شده است.

۲ ادعای خانه‌نشینی کردن زنان و سلب آزادی آنان با نگاه قرآن و سیره پیشوایان دین ناسازگار است.

نمونه‌های حضور با عفت در قرآن و تاریخ اسلام

حضور با عفت حضرت مریم علیها السلام در معبد در حضور همگان

عفت دختران شعیب علیهم السلام در حال چوپانی و آب‌دادن به گوسفندان

حضور حضرت فاطمه علیها السلام در جبهه‌های جنگ در صدر اسلام

قانون حجاب برای سلب آزادی زنان در جامعه نیست، بلکه کمک می‌کند تا جامعه به جای آن که ارزش زن را در ظاهر زن خلاصه کند، به شخصیت و استعداد و کرامت ذاتی وی توجه کند.